

Mikołaj Krasnodębski

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie

Dokonania filozofii polskiej od Witelona do Karola Wojtyły

W zeszłym roku obchodziliśmy 100. rocznicę odzyskania niepodległości. Był to czas radości i zadumy nie tylko nad dziejami ostatniego stulecia, ale naszą ponad tysiącletnią historią i tożsamością w ogóle. Często chwalimy cudze, zaś swoje go nie znamy – jak mawiał Stanisław Jachowicz. Dotyczy to również rodzimej myśli filozoficznej, która chyba wciąż jest mało znana i popularyzowana. Niewystarczająco są zbadani nie tylko autorzy drugo, czy trzecioplanowi, ale również czołowi, których prace wciąż nie mają wydań krytycznych (np. Mikołaja Kopernika), dostępne są tylko w łacińskich inkunabułach, lub rękopisach (np. Bronisława Ferdynanda Trentowskiego). Godni uwagi są również mniej znani uczeni, na przykład ks. prof. Franciszek Gabryl (1866-1914) – rektor UJ, dziekan Filozofii tejże uczelni, autor wielu podręczników akademickich, z których korzystali nie tylko studenci polscy, ale również czescy i amerykańscy w polskim Seminarium Orchard Lake (filozofii F. Gabryla poświęciłem swoją rozprawę doktorską oraz kilka artykułów naukowych, popularyzując poglądy i dorobek tego zapomnianego filozofa)¹. Po przedwczesnej śmierci neotomisty z Krakowa wydano tłumaczenie

1 A. Banaszek, Gabryl Franciszek, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. H.E. Wyczawskiego, Warszawa 1981, t. 1, s. 496-498; S. Borzym, *Rzecznicy metafizyki w filozofii profesjonalnej*, w: S. Borzym, H. Floryńska, B. Skarga, A. Walicki, *Zarys dziejów filozofii polskiej 1818-1918*, red. A. Walicki, Warszawa 1983, s. 250-252, 345-347; B. Dembowski, *Spór o metafizykę. Główne poglądy na metafizykę w Polsce na przełomie XIX i XX w.*, Warszawa 1969; Gabryl F., w: *Enciclopedia Filosofica. Centro di Studia Filosofici di*

jego *Noetyki* na język czeski, w przekładzie Jana Snižeka². Na uwagę zasługuje również fakt, że ks. prof. Stefan Wyszyński w swoim programie napisanym dla „Ósemek” wśród podręczników z zakresu filozofii zalecał lekturę *Polskiej filozofii religijnej* F. Gabryla, którą znał i posiadał w swoich zbiorach³.

Gallarate, t. 2, Firenze 1967, s. 1556; Cz. Głombik, *Początki neoscholastyki polskiej*, Katowice 1991; M. Gogacz, *Tomizm w polskich środowiskach uniwersyteckich*, w: *Studia z dziejów myśli świętego Tomasza z Akwinu*, Lublin 1978, s. 335-351; J. Iwanicki, *Problematyka filozoficzna w ciągu ostatniego 50-lecia w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 58/1959, s. 255-593; Z. J. Kępa, *Stanowisko Franciszka Gabryla wobec ewolucjonizmu. Szkic z historii filozofii przyrody*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 1/2000, s. 129-140; M. Krasnodębski, *Dusza i ciało. Zagadnienie zjednoczenia duszy i ciała w wybranych tekstach Tomasza z Akwinu oraz w filozofii tomistycznej*, Warszawa 2004, s. 67-78; tenże, *Franciszek Gabryl antropologia i teoria poznania*, „Forum Philosophicum”, 8/2003, s. 207-236 [w rozszerzonej wersji] *Franciszek Gabryl (1866-1914)*, w: *Tomizm polski. Słownik filozofów*, t. 1, red. B. Listkowska, A. Andrzejuk, Radzymin 2014, s. 29-60; tenże, *Prawda i pewność w Noetyce Franciszka Gabryla (1866-1914)*, w: *Philosophia vitam alere. Prace dedykowane Profesorowi R. Darowskiemu*, red. S. Ziemiański, Kraków 2005, s. 261-277; tenże, *Zagadnienie pożądania w antropologii Franciszka Gabryla (1866-1914)*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, 39 (2003) 2, s. 328-349; tenże, *Człowiek, jego poznanie i pożądanie w antropologii Franciszka Gabryla, rozprawa doktorska*, Biblioteka UKSW, Warszawa 2003, ss. 236; K. Michalski, *Stanowisko księdza Gabryla w ruchu neoscholastycznym*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 13/1917, s. 46-56; A. Przymusiła, *Gabryl F. (1866-1914)*, w: *Filozofia w Polsce. Słownik Pisarzy*, Warszawa 1971; A. Przymusiła, *Ks. Franciszek Gabryl (1866-1914)*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, 1 (1966), s. 259-264; A. B. Stępień, *Wartość poznawcza współczesnej filozofii tomistycznej*, „*Studia Filozoficzne*” 206-207 (1983) 1-2, s. 51-84; A. Śródka, *Uczni Polscy XIX-XX stulecia*, Warszawa 1995; J. Tupikowski, *Franciszek Gabryl*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 3, Lublin 2002; A. Usovicz, *Gabryl Franciszek*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, PAU, Kraków 1948-1958, s. 193-194; F. Węgier, *Dyalektyka*, Orchard Lake, Michigan 1925; F. Węgier, *Kryteriologia*, Orchard Lake, Michigan 1926; U. Żegleń, *Gabryl Franciszek*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, red. L. Bieńkowski i in., Lublin 1989, s. 796. tenże, *Wspomnienie: Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego: Ks. prof. Franciszek Gabryl (1866-1914)*, „*Paideia*” 2/2020, s. 311-320; tenże, *W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryla (1866-1914)*, Warszawa-Radzymin 2020.

2 F. Gabryl, *Noetica*, Olomouc 1921.

3 S. Wyszyński, *Program studiów teologicznych dla Ósemki*, Łaski 1943-1944,

Nie sposób w krótkim artykule przestawić wszystkich wybitnych polskich filozofów, którzy nie tylko nie odstawali od swoich zachodnich kolegów, ale często wyprzedzali ich poglądy. Na potrzeby niniejszego tekstu trzeba dokonać wyboru, najbardziej reprezentatywnych przedstawicieli rodzimej filozofii, co wcale nie jest takie łatwe. Powszechnie za najważniejsze szkoły filozoficzne – chyba i słusznie – uważa się szkołę lwowsko-warszawską z Kazimierzem Twardowskim (1866-1938) na czele i drugą, fenomenologię Romana Ingardena (1893-1970), rozślawioną na świecie przez jego wierną uczennicę Teresę Marię Tymieniecką (1923-2014). Szkoła lwowsko-warszawska i fenomenologia są raczej rozpoznawane na świecie, stanowiąc chyba wyjątek, stąd pominiemy je w niniejszym tekście. Na uwagę zasługuje polski neotomizm w różnych jego odmianach. Nurt ten, wbrew krytyce ks. Józefa Tischnera, jest wciąż żywy i naukowo twórczy⁴. To tylko XX wiek. Wcześniej mamy mesjanizm, ale na tym przecież nie koniec. W wiekach średnich możemy poszczycić się Witelonem, Mateuszem z Krakowa, Janem z Głogowa, Pawłem Włodkowicem, zaś w renesansie – Sebastianem Petrycyem z Pilzna.

Jak zauważył wybitny badacz polskiej historii filozofii prof. Wiktor Wąsik (1883-1963), cechą charakterystyczną polskiej filozofii przed oświeceniowej jest jej arystotelizm⁵. Arystoteles (394-322 przed Chr.) głosił realizm na gruncie poznania i bytowania. Oznacza to, że zadaniem realizmu jest odczytanie, jaka jest otaczająca człowieka rzeczywistość i on sam. Realizm nie neguje ani doświadczenia, ani rozumu, przyjmując ich współdziałanie. Można go określić mianem „intelektualizmu”. Przeciwnieństwem realizmu jest idealizm, który przyjmuje, że można „kreować” rzeczywistość, nie liczyć się z nią. Ma on bardzo rozbudowaną tradycję. Należy do niego platońsko-heglowski spirytualizm, kartezjański racjonalizm (*cogito*), materializm w różnych jego odmianach (w tym marksizm klasyczny i neomarksizm) oraz irracjonalizm w postaci postmodernizmu. Generalnie idealizm nie liczy się z realnie istniejącym światem, dowolnie kreuje go na swój „obraz i podobieństwo”, tworząc w ten

maszynopis, w: „Instytut Prymasowski Ślubów Narodu”, s. 3, kopia w zbiorach autora.

4 J. Tichner, *Myślenie według wartości*, Kraków 1993, s. 215-378.

5 W. Wąsik, *Arystoteles w Polsce*, „Collectanea Theologica” 23 (1952) 3-4, s. 275

sposób ideologie i utopie. W idealizmie nie tylko „kreuje się” rzeczywistości, ale także człowieka i wspólnoty, arbitralnie podporządkowujące sobie osobę. Państwo staje się boskie (Hegel), jest ponad prawem naturalnym, a niekiedy nawet zdrowym rozsądkiem. Człowiek zaś zostaje zepchnięty do roli towaru lub tworzywa – Marsyliusz z Padwy (1275-1342), Niccolo Machiavelli (1469-1527) – które może być instrumentalnie traktowane, ma użyźnić pola bitewne, spolegliwie służyć, lub ulegać dezintegracji moralnej i społecznej. Oznacza to, że idealizm (ostatnio w odświeżeniu marksizmu kulturowego) uzurpuje sobie prawo do określania dobra i zła, wyznaczania ludzkiej moralności. Idealizm promuje nawet błędne rozumienie duchowości i relacji do Boga w postaci panteizmu (wszystko jest bogiem lub jego częścią) oraz gnozy (człowiek przez wiedzę, często tajemną, może sam osiągnąć zbawienie)⁶.

Od czasów oświecenia filozofia polska popada w różne „izmy”⁷, które obecnie pokutują w naszej rodzimej kulturze. W 1810 roku ks. Feliks Jaroński, profesor filozofii UJ, ogłosił rozprawę pt. *Jakiey filozofji Polacy potrzebuia?*, przestrzegając przed błędnymi filozofiami idealizmu oraz obecnymi wówczas ideologiami⁸. Tylko nieliczni przedstawiciele polskiej inteligencji obronili się przed zgubnym wpływem filozofii: Kanta (1724-1804), Schellinga (1775-1854), Hegla (1770-1831), a następnie Marksa (1818-1883) i Engelsa (1820-1895). Chlubnym przykładem jest m.in. bł. Edmund Bojanowski (1814-1871), który odrzucił idealizm niemiecki i inne „izmy”. Studiował w Berlinie i Wrocławiu oraz korespondował z najwybitniejszymi uczonymi i twórcami kultury swoich czasów i nie uległ utopijnemu czarowi idealizmu. Problem wyboru filozofii jest wciąż aktualny! Nie możemy kierować się modą lub promowaną ideologią.

Pierwszym polskim uczonym, obok historyka i filozofa społecznego

6 Więcej na temat idealizmu i realizmu zob. M. Krasnodębski, *Antropologia edukacji – wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej*, Głogów 2018.

7 H. Struve, *Historia filozofii w Polsce na tle ogólnego rozwoju życia umysłowego*, Warszawa 1900.

8 F. Gabryl, *Polska filozofia katolicka w przełomie XIX wieku*, w: „Polska filozofia narodowa”, red. M. Straszewski, Kraków 1921, s. 460-487.

Wincentego Kadłubka, był Ślązak urodzony w 1230 roku niedaleko Legnicy Witelon (Vitelo). Był prawdopodobnie księdzem diecezjalnym, synem Polki i niemieckiego kolonisty z Turynгии. Sam mówił o sobie: *filius Thuringorum et Polonorum*, identyfikując się z Polską i jej kulturą – *in nostra terra, scilicet Polonia* (w naszej ziemi, mianowicie Polsce). Studiował filozofię (sztuki wyzwolone) w Paryżu i prawo w Padwie. Podczas studiów nawiązał kontakty naukowe z wybitnymi uczonymi swoich czasów, m.in. z tłumaczem dzieł Arystotelesa Wilhelmem z Moerbecke (1215-1286), może nawet z samym Tomaszem z Akwinu (1224/1225-1274), którego dorobek znał. Pozostawił po sobie traktat *De perspectiva* (1269-1274), poświęcony optyce i filozofii przyrody. Traktat ten był bardzo ceniony i wydawany jeszcze w XVII wieku. Korzystał z niego Mikołaj Kopernik (1473-1543) i Leonardo da Vinci (1452-1519). Ponadto Witelon był autorem pisma z 1268 roku o charakterze społeczno-duszpasterskim: *Epistola de causa primaria poenitentiae in hominibus et de natura daemonum* (*List o podstawowych przyczynach pokuty u ludzi i o naturze demonów*)⁹. Od 1271 do swojej śmierci w 1314 roku Witelo działał w Legnicy, gdzie prawdopodobnie zajmował się reformą miejscowej szkoły, którą chciał przekształcić w pierwszą w Polsce uczelnię wyższą. Należy zaznaczyć, że Śląsk (od Opola do Legnicy) w owym czasie znacznie górował swoim poziomem oświaty. Zdaniem Jana Woleńskiego: „stamtąd pochodziła największa liczba studentów polskich uczących się za granicą, tam było więcej wykształconych ludzi niż w innych dzielnicach, tam były najlepsze szkoły. Nie powinno to dziwić, zważywszy, że miasta śląskie otrzymały przywileje lokacyjne wcześniej niż te położone dalej na wschód i że ze Śląska było bliżej do Włoch czy Francji, a więc do krajów, gdzie były uniwersytety”¹⁰.

Mateusz z Krakowa (1345-1410), reorganizator Akademii Krakowskiej, dziekan wydziału nauk wyzwolonych w Pradze, od 1396 rektor uniwersytetu w Heidelbergu, biskup Wormacji – uczył się w Krakowie, a następnie studiował w Pradze,

9 S. Wielgus, Witelo, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 9, Lublin 2008, s. 793-796.

10 J. Skoczylński, J. Woleński, *Historia filozofii polskiej*, Kraków 2010, s. 25.

gdzie później został profesorem. Opowiadał się za reformą ówczesnego Kościoła, targanego wewnętrznym rozdarciem, spowodowanym niewolą awiniońską papieństwa oraz konfliktem z cesarstwem. Mateusz w dziele pt. *De praxi Romanae curie* (*O praktykach kurii rzymskiej*) opowiada się za wyższością soboru nad papieżem, decentralizacją władzy papieskiej i pozbawieniem Kościoła jakiegokolwiek władzy świeckiej, co być może spowodowało, że uczony z Krakowa nie otrzymał profesury na pierwszym polskim uniwersytecie.

Jan z Głogowa (1445-1507) studiował w Krakowie filozofię i teologię. Interesował się filozofią przyrody i logiką, a jego filozofia była eklektyczna. Głogowczyk łączył w niej elementy filozofii albertyńskiej, szkotystycznej i tomistycznej. Był autorem komentarzy do dzieł Stagiryty i wielu oryginalnych prac z zakresu logiki i astronomii. Był nauczycielem Mikołaja Kopernika¹¹.

Stanisław ze Skarbimierza (?-1431) – absolwent uniwersytetu praskiego, organizator i pierwszy rektor odrodzonego UJ, zajmował się filozofią społeczną i prawem kanonicznym. Był ekspertem królewskim w sporze z Zakonem Krzyżackim. Razem z Pawłem Włodkowicem rozwijał poglądy Mateusza z Krakowa. Stał na stanowisku, że prawo powinno chronić wolności pogan, że nie można nawracać ich przy pomocy siły, okupować ich ziem. Był rzecznikiem sprawiedliwości i równości oraz wojny sprawiedliwej. Uważał, że nie mogą w niej uczestniczyć osoby duchowne, a walki nie mogą odbywać się w niedziele i święta. Wojna winna prowadzić do przywrócenia pokoju, nie może być prowadzona z innych pobudek, np. chciwości, zemsty, ani w imię wiary (dlatego Kościół powinien popierać jedynie wojnę sprawiedliwą). Jego poglądy były wymierzone w działalność „misyjną” Zakonu Krzyżackiego i ostatecznie przyczyniły się do polskiego sukcesu dyplomatycznego, pogrążając przeciwnika spod Grunwaldu. Był autorem kazania *De bello iusto* (*O wojnie sprawiedliwej*).

Paweł Włodkowic (1370-1435/1443) studiował w Pradze i Padwie. Profesor i rektor Akademii Krakowskiej. Uczestniczył w Soborze w Konstancji, podczas którego zajmował się sporem polsko-krzyżackim. Był autorem traktatu *De*

11 S. Wielgus, *Z badań nad średniowieczem*, Lublin 1995, s. 90-91.

potestate papae et imperatoris respectu infidelium (O władzy papieża i cesarza w stosunku do pogan). Wykazywał w nim, że działanie ludzkie powinno wyznaczać prawo naturalne, które jest takie samo dla chrześcijan i pogan. Wobec tego nie można nawracać siłą, poganie zaś mają prawo do własnego bytu państwowego oraz do wolności sumienia. Roztaczał on zatem ochronę moralną i prawną nad poganami, co stanowi ewenement w ówczesnej filozofii moralnej i politycznej. Ponadto w ramach koncepcji wojny sprawiedliwej, w celu otrzymania pokoju uznawał, że można korzystać z pomocy pogan, którymi jak wiadomo posiłkował się Władysław Jagiełło na polach Grunwaldu (w bitwie uczestniczyli też Tatarzy). Ponad 570 lat później o. prof. Mieczysław A. Krąpiec, nawiązując do Pawła Włodkowica, wygłosił przemówienie skierowane do pierwszego sekretarza ZSRR, Michaiła Gorbaczowa: „współczesna, żywo dyskutowana, problematyka praw człowieka, suwerenności narodów i państw, ma swe historyczne i merytoryczne sformułowania w polskiej kulturze, tak w okresie średniowiecza, jak i dzisiaj. Sam problem ograniczenia suwerenności państwowej i narodowej, powiązany ostatnio ze słynną doktryną Breżniewa, pojawił się w historii Polski i Europy już w średniowieczu w postaci słynnego sporu z Zakonem Krzyżackim, którego ideologią było nawracanie nawet siłą i mieczem ludów pogańskich na chrześcijaństwo. Krzyżacy, sprowadzeni na ziemię polskie dla obrony przed najazdami plemion pruskich, zmienili doktrynę obrony w doktrynę agresji. I wówczas rektor Akademii Krakowskiej, Paweł Włodkowic, na Soborze w Konstancji w XV wieku opracował i uzasadnił doktrynę o suwerenności narodów i państw. Jako niemoralną i błędną ogłosił doktrynę ograniczającą suwerenność narodów, nawet w imię najważniejszych wówczas ideałów szerzenia chrześcijaństwa i nawracania nań mieczem i siłą. Od tego czasu w świadomości Polaków zawsze budziła sprzeciw doktryna ograniczania suwerenności narodów w imię jakichkolwiek, nawet najcenniejszych ideałów. (...) To osoba ludzka jest pierwszym suwerenem, pierwszym podmiotem praw ludzkich i obowiązków przez to, że tylko człowiek swoim poznaniem i swoją miłością może ogarniać siebie, świat i wszystko to, co go otacza i dokonać aktów decyzji. Suwerenna

decyzja człowieka jest ostateczną podstawą suwerennej decyzji państwa. Tak jak ludzka osoba nie może stać się tylko rzeczą i traktowaną być tylko jako rzecz i przedmiot decyzji silniejszego, bo zawsze jest żywym podmiotem i suwerenem w stosunku do własnych decyzji i praw. Tak tę sprawę widzieliśmy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie przed laty dyskutowaliśmy o tym z kolegami, w tym także profesorem Karolem Wojtyłą, naszym dawnym kolegą, dzisiaj papieżem Janem Pawłem II. I właśnie dzisiaj Jan Paweł II w swym powszechnym nauczaniu nieustannie podkreśla suwerenność i podmiotowość osoby ludzkiej, prawa człowieka, jego godność jako podmiotu, a nie przedmiotu, jako celu a nie środka wszystkich ludzkich działań¹².

Sebastian Petrycy z Pilzna (1554-1626) filozof, tłumacz dzieł Arystotelesa, pedagog, lekarz, poeta, uczestnik Dymitriady. Studiował na Wydziale Artium Krakowskiej Akademii. Następnie wykładał poetykę i literaturę starożytną (Cyceron, Wergiliusz), filozofię Alberta Wielkiego i filozofię przyrody Arystotelesa. W Padwie podjął studia medyczne, które zakończył doktoratem (nie nostryfikowanym w Krakowie), który był poświęcony diagnozowaniu i leczeniu kiły. Na skutek trudności z uznaniem stopnia w Krakowie, przeniósł się do Lwowa, gdzie rozpoczął praktykę lekarską. Po przedwczesnej śmierci żony i córki wrócił do Krakowa, gdzie podjął służbę lekarza u biskupa krakowskiego kardynała Bernarda Maciejowskiego. W 1606 roku udał się do Moskwy jako przyboczny lekarz wojewody Jerzego Mniszka. Po śmierci Dymitra Samozwańca został uwięziony. W więzieniu dokonał luźnego przekładu z łaciny na język polski pieśni Horacego (*Horacius Flacus w trudach więzienia moskiewskiego*). Zwolniony z więzienia pod koniec 1607 roku wrócił do Krakowa, gdzie rozpoczął wykłady na Wydziale Lekarskim, który opuścił na skutek konfliktu dogmatycznego z innymi uczonymi. W ostatnich latach życia praktykował jako ceniony lekarz w Krakowie. Petrycy był tłumaczem *Etyki nikomachejskiej*, *Polityki* i *Ekonomii* Stagiryty. Jego przekład został opatrzony obszernymi komentarzami (przestrogi i przydatkami). Tłumaczenie Pilźnieńczyka było pierwszym w Polsce i trzecim przekładem na języki

12 M. A. Krąpiec, *Rozważania o narodzie*, Lublin 1997, s. 53-55.

nowożytnie, po tłumaczeniu włoskim i francuskim. Było to dzieło pionierskie również z tego powodu, że przecierało szlaki polskiej terminologii naukowej. Petrycy w swoich poglądach filozoficzno-pedagogicznych kompilował ujęcia Stagiryty, stoików i Tomasza z Akwinu. Podkreślał rolę wychowania moralnego opartego na uprawie cnoty (aretologia). Wskazywał na moralny wymiar wychowania i polityki. Na gruncie epistemologii (nauki o poznaniu) wyprzedził poglądy Johna Locke'a (1632-1704)¹³.

Eleonora Ziemięcka (1815/1817-1869) to pierwsza polska filozof, pedagog, redaktor, tłumacz. W swoich pracach promowała filozofię katolicką (*Zarys filozofii katolickiej w czterech poglądach zawarte*, Warszawa 1857) oraz edukację kobiet (*Myśl o wychowaniu kobiet*, Warszawa 1843; *Kurs nauk wyższych dla kobiet obejmujący: psychologię, estetykę, pedagogikę i moralność*, Warszawa 1863-1864), nawiązując do filozofii Augustyna i Akwinaty oraz ówczesnych teologów. Pisała też bajki dla dzieci. Pierwotnie była zwolenniczką niemieckiego idealizmu, a następnie jego zdecydowanym krytykiem. Wskazywała na możliwość uzgodnienia wiary i rozumu, utrzymania tradycyjnego porządku moralnego i społecznego¹⁴. „Dzielnie odpierała personalne ataki ze strony ówczesnych

13 K. Wójcik, Petrycy Sebastian z Pilzna, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/petrycy.pdf> [4.06.2019]; W. Rubczyński, *O filozoficznych poglądach Sebastiana Petrycego z Pilzna w jego „Przestrogach” i „Przydatkach”*, Kraków 1908; W. Wąsik, *Sebastian Petrycy z Pilzna i jego epoka. Ze studiów nad dziejami filozofii w Polsce i recepcją Arystotelesa, cz. 1-3*, Warszawa 1923-1935; tenże, *System pedagogiczny Sebastiana Petrycego z Pilzna*, Warszawa 1968; A. Budzyńska-Daca, „Horatius Flaccus” kontra Horatius Flaccus. *Ody Sebastiana Petrycego wobec klasycznego wzorca*, „Pamiętnik Literacki” 95 (2004) 1, s. 65-76; T. Knapik, *Wiktor Wąsik jako filozof i nauczyciel filozofii*, w: „Jak uprawiać historię filozofii i jak jej nauczać?”, red. M. Woźniczka, M. Rembierz, Częstochowa 2013, s. 181-195; R. Matsili, *Człowiek i twórczość Petrycego z Pilzna*, Łódź 2008.

14 J. R. Błachnio, *Idealizm niemiecki i filozofia narodowa w polskiej myśli chrześcijańskiej lat 1831-1863*, Bydgoszcz 1994, s. 33-50; tenże, *Poglądy filozoficzne Eleonory Ziemięckiej na tle sporów ideowych połowy XIX wieku*, Bydgoszcz 1997; Bronisława Zalewskiego i Kajetana Cieszkowskiego *nieznane relacje o powstaniu styczniowym*, opr. W. Caban, R. Matura, Kielce 1997, s. 121-123; W. Chełmońska, Eleonora Ziemięcka, w: „Album biogra-

filozofów, krytykujących jej tradycjonalizm. Jednym z nich był Bronisław Ferdynand Trentowski (1808-1869), filozof, pedagog i wolnomularz, który głosił panteizm i mesjanizm¹⁵. W traktacie pedagogicznym *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętność wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży* (Poznań 1942) – uznał potrzebę sformułowania polskiej filozofii narodowej i wpływających z niej filozofii wychowania i filozofii polityki. Ziemięcka, pracując w osamotnieniu nie ustrzegła się pewnych błędów teologicznych, co może tłumaczyć dystans do jej dorobku ze strony przedstawicieli Kościoła katolickiego (jej poglądy krytycznie omówił Franciszek Gabryl w *Polskiej filozofii religijnej w XIX wieku*, Poznań 1914, t. 2, s. 108-130). Niezależnie od tego E. Ziemięcka należy do ważniejszych i inspirujących przedstawicieli filozofii religijnej w XIX wieku.

August hr. Cieszkowski (1814-1894), polski filozof nurtu heglowskiego, mesjanista, działacz społeczny i polityczny, ekonomista, ziemianin. W swojej filozofii, nawiązując do panteizmu, wskazywał na szczególną rolę Słowian

ficzny zasłużonych Polaków i Polek XIX w”, Warszawa 1903, t. 2, s. 479-483; P. Chmielowski, Eleonora z Gagatkiewiczów Ziemięcka, w: „Autorki polskie wieku XIX”, Warszawa 1885; F. Słobabryl, *Polska filozofia religijna w XIX wieku*, dz. cyt., t. 2, s. 108-130; W. Kaczmarek, Eleonora Ziemięcka. *Pierwsza Polka w tożsamości filozofa, rozprawa doktorska*, Biblioteka Uniwersytecka A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1980; S. Krajski, *Powołanie artysty*, „Nasz Dziennik” z 16.07.2009, nr 165 (3486); Eleonora Ziemięcka, w: „Powszechna Encyklopedia Filozofii”, red. A. Maryniarczyk, t. 9, Lublin 2008; L. Słowiński, *Tradycja i postęp. Studia z dziejów edukacji narodowej pod zaborem rosyjskim*, Poznań 2000, s. 9-21; Z. Szelaąg, Eleonora Ziemięcka, w: „Słownik wiedzy o Grójeckim”, red. Z. Szelaąg, Zeszyt 1, Grójec 1993, s. 94-97; A. Walicki, *700 lat myśli polskiej*, w: „Filozofia i myśl społeczna w latach 1831-1864”, t. 5, Warszawa 1971, s. 674-775; A. Walicki, E. Ziemięcka, w: „Filozofia w Polsce. Słownik Pisarzy”, Wrocław 1971, s. 445. E. Witkowska-Urban, *Filozoficzne konteksty twórczości pedagogicznej Eleonory Ziemięckiej*, w: „Tradycja i współczesność filozofii wychowania. Pedagogika filozoficzna”, t. 2, red. S. Sztobryn, M. Miksa, Kraków 2007, s. 73-81.

15 W. Horodyski, Bronisław Trentowski 1808-1869, Kraków 1913; E. Starzyńska-Kościuszko, *Koncepcja człowieka rzeczywistego. Z antropologii filozoficznej Bronisława Ferdynanda Trentowskiego*, Olsztyn 2004.

(w tym Polaków) oraz na nadejście trzeciej epoki w dziejach chrześcijaństwa, epoki Ducha Świętego (*Ojciec Nasz*, 1848). W jego poglądach można doszukiwać się elementów *New Age*. Praca *O ochronkach wiejskich* (1845) zainspirowała działalność społeczną bł. E. Bojanowskiego. Cieszkowski wywarł wpływ na polskich przedstawicieli romantyzmu oraz, według niektórych badaczy, na poglądy Karola Marksa i innych socjalistów.

Karol Libelt (1807-1875), polski filozof nurtu heglowskiego, mesjanista, działacz polityczny i społeczny, uczestnik powstania listopadowego. Uczeń Hegla w swojej filozofii narodowej głosił nadejście filozofii Słowian, opartej na wierze i intuicji (w przeciwieństwie do filozofii niemieckiej opartej na rozumie), będących według niego bliżej spraw życia codziennego. Jest to filozofia czynu, mająca służyć celom narodowym. Posługiwał się rosyjskim terminem *um* (rozum), który zawarł w pracy *System umniactwa, czyli filozofii umysłowej* (Poznań 1874). Nie tylko wpłynął na twórców romantyzmu, ale i na wybranych przedstawicieli filozofii rosyjskiej.

Wśród wybitnych przedstawicieli filozofii tomistycznej (tomizm tradycyjny), obok wspomnianego powyżej F. Gabryła, należy wymienić jeszcze kilku uczonych, jak: ks. Piotr Semenenko (1814-1886), ks. Marian Morawski (1845-1901), Stefan Pawlicki (1839-1916), którzy jeszcze przed ogłoszeniem encykliki *Aeterni Patris* przez Leona XIII, podjęli badania nad dorobkiem Akwinaty. Na uwagę zasługuje ks. Kazimierz Wajs (1861-1934) ze Lwowa, filozof przyrody, nawiązujący do badań kardynała Dezyderego Józefa Merciera (1851-1926), przedstawiciela tomizmu łowańskiego.

Ojciec Mieczysław Albert Krąpiec OP (1921-2008) urodził się Berezowicy Małej nieopodal Zbaraża na Podolu. Podczas okupacji niemieckiej studiował w dominikańskim Instytucie Filozoficzno-Teologicznym w Krakowie, a następnie w Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu „Angelicum” w Rzymie i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Był dziekanem wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL (1958-1961, 1969-1970) i rektorem tejże uczelni (1970-1983). Krąpiec był twórcą Lubelskiej Szkoły Filozoficznej, wybitnym

filozofem i humanistą, autorem kilkudziesięciu dzieł filozoficznych oraz pomysłodawcą i redaktorem dziesięciotomowej *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*. Był członkiem wielu polskich i zagranicznych towarzystw naukowych. Dzięki jego zapobiegliwości KUL nie tylko nie został zlikwidowany przez władze komunistyczne, które opodatkowując uczelnie, planowały przejęcie jej nieruchomości, ale również został rozbudowany. Powstały nowe wydziały. KUL stał się jednym ze znaczących ośrodków naukowo-dydaktycznych w Polsce i na świecie. Jako jedna z nielicznych uczelni w bloku komunistycznym nie była uwikłana w ideologię marksistowską, stąd studenci KUL z dumą powtarzali, że: „od Berlina do Seulu filozofia tylko na KUL-u”. Podczas swoich licznych podróży zagranicznych promował lubelską katolicką uczelnię oraz filozofię klasyczną – neotomistyczną, której był liderem. Lubelska Szkoła Filozoficzna zwana również Lubelską Szkołą Filozofii Klasycznej skupiła obok o. Krąpca tak wybitnych przedstawicieli jak: Stefan Swieżawski (1907-2004), historyk filozofii, ks. Marian Kurdziałek (1920-1997), historyk filozofii, ks. Stanisław Kamiński (1919-1986), metodolog nauki, ks. Karol Wojtyła, etyk. Do bliskich współpracowników i uczniów M. A. Krąpca należą: ks. Andrzej Maryniarczyk, Piotr Jaroszyński, Barbara i Henryk Kieresowie i wielu innych. Lubelska Szkoła Filozoficzna przekroczyła ramy historyczne filozofii Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, podejmując polemikę z filozofią nowożytną i współczesną. W konsekwencji o. Krąpiec ze swoimi współpracownikami i uczniami stworzył oryginalną i wszechstronną syntezę filozoficzną, która obejmuje filozofię bytu, antropologię, teorię poznania, etykę, filozofię kultury, filozofię społeczną i polityczną, filozofię prawa, filozofię języka i metodologię oraz teorię wychowania¹⁶. Jak zauważył ks. A. Maryniarczyk: „Krąpiec przez ponad pół wieku konsekwentnej i wiernej realizmowi pracy filozoficznej stworzył koherentny system, ogarniający wyjaśnieniem metafizycznym całą rzeczywistość dostępną poznaniu ludzkiemu.

16 W. Chudy, Mieczysław Albert Krąpiec, w: „Powszechna Encyklopedia Filozofii”, red. A. Maryniarczyk: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/k/krapiecm.pdf> [4.06.2019]. Zob. „Strona Ojca Profesora Mieczysława Alberta Krąpca”: <http://www.ptta.pl/krapiec/> [4.06.2019].

Filozofia jego jest – zarówno ze względu na swą wszechstronność, jak i doniosłość merytoryczną – największym dokonaniem filozofii realistycznej (klasycznej) w Polsce i na świecie w XX wieku. Wizja świata przez nią odsłaniana ukazuje jedność i harmonię człowieka z otaczającą go rzeczywistością, otwierając równocześnie osobę ludzką na związek z transcendentnym Absolutem”¹⁷.

Mieczysław Szczepan Gogacz urodził się 11 listopada 1926 roku (w oficjalnych dokumentach podaje się datę 17 listopada) w Nadrożu koła Rypina. Podczas okupacji niemieckiej był świadkiem represji wobec polskiej inteligencji, o czym wspomina w jednym z wywiadów: „przyszli Niemcy, najpierw rozstrzelali wszystkich nauczycieli, ludzi z wyższym wykształceniem. Moją koleżankę, studiowała, też aresztowano, ale po sprawdzeniu okazało się, że nie ma magisterium. Uniknęła w ten sposób śmierci. Kiedyś przyjechał pewien niemiecki urzędnik kwalifikować młodzież do wywózki na roboty. Mnie zastał nad podręcznikiem od łaciny, starannie odpytał i kazał uczyć się dalej (...) moja matka potraktowała to jako ostrzeżenie”¹⁸. Aby uniknąć przymusowej wywózki na roboty do Niemiec, podjął pracę w charakterze młodszego listonosza na niemieckiej poczcie (*Deutsche Post*). Na terenach wcielonych do III Rzeszy Niemieckiej obowiązywał zakaz posługiwania się językiem polskim. Nawet przy sakramencie pokuty penitenci byli zobowiązani do używania języka niemieckiego. W języku ojczystym mówiono tylko w domu rodzinnym, a istotnym źródłem podtrzymywania jego znajomości była lektura przedwojennej prasy i literatury religijnej. Na podstawie tych lektur, szczególnie *Psalmów* i *Rycerza Niepokalanego*, Gogacz kształtował swoją intelektualną i religijną wrażliwość. Po

17 A. Maryniarczyk, *Rola filozofii w kształceniu humanistycznym w ujęciu Mieczysława A. Krąpca*, w: „Myśl pedagogiczna neoscholastyki i neotomizmu”, red. nauk. tomu M. Krasnodębski, red. nauk. serii A. Murzyn, Warszawa 2014, s. 151.

18 *Posyłam ci swego Anioła. Z prof. M. Gogaczem rozmawiają A. Dylik i P. Sypniewski*, „Pocztą Polska” 15/16 (289/290) 2001, s. 10. Więcej na temat osoby i dzieła Mieczysława Gogacza zob. Aneks: *Hold złożony mistrzowi. Profesor Mieczysław Gogacz i jego dzieło*, w: „M. Krasnodębski, W poszukiwaniu duchowej elegancji. W Polskim Radio w Chicago z dr. Mikołajem Krasnodębskim rozmawiają Krzysztof Arsenowicz i Paweł Manelski”, Chicago-Warszawa 2011, s. 179-207 i 216-218.

wojnie podjął naukę w biskupim gimnazjum, a następnie na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie studiował pod kierunkiem: Stefana Swieżawskiego, Stanisława Adamczyka, Antoniego Kordzika, Wojciecha Feliksa Bednarskiego, Stanisława Kamińskiego oraz Mieczysława A. Krąpca. Podczas studiów, a następnie pracy naukowo-dydaktycznej w lubelskiej uczelni Gogacz nawiązał osobiste kontakty z docentem etyki ks. Karolem Wojtyłą. W latach 1957-58 był stypendystą Bibliotheque Nationale w Paryżu, a następnie studiował u É. Gilsona w Pontifical Institute of Mediaeval Studies w Toronto. Po powrocie do Polski pracował jako asystent na Wydziale Filozofii KUL, a następnie został zatrudniony na Wydziale Filozofii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (obecnie: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Należy dodać, iż cenzura komunistyczna PRL blokowała publikacje wielu prac Profesora, stąd do dziś powtarza się „anegdoty” o jego interwencjach u pani Kupraszwili w Urzędzie Cenzury przy ulicy Mysiej w Warszawie. W roku 1996 Ojciec Święty Jan Paweł II w uznaniu zasług profesora Gogacza przyznał mu Komandorię z Gwiazdą Orderu św. Sylwestra Papieża. W roku 1997, w wieku 70. lat Profesor przeszedł na emeryturę, ale do 2001 prowadził seminarium magisterskie i doktoranckie oraz wykład kursoryczny zatytułowany: *Wstęp do tomizmu*. Po 2001 roku, na skutek choroby stopniowo wyłączył się z życia akademickiego, a w grudniu 2008 roku zamieszkał w Domu Opieki Ojców Bonifratrów przy ulicy Sapieżyńskiej w Warszawie.

Dorobek naukowy Gogacza obejmuje badania z zakresu historii filozofii, metafizyki, antropologii, etyki, filozofii społecznej, pedagogiki, ascetyki i mistyki. Jego filozofia, stanowiąc próbę odczytania filozofii Akwinaty, jest czymś więcej niż tylko kolejną „odmianą” interpretacji jego filozofii. Jest oryginalną i opartą na tekstach źródłowych współczesną filozofią realistyczną, która stanowi intelektualną inspirację nie tylko dla dalszych badań filozoficznych, ale również pedagogicznych, społecznych i teologicznych. Nowe ujęcia, które zaproponował Gogacz na płaszczyźnie metafizyki bytu (*subsystencja*), teorii poznania (poznanie niewyraźne), antropologii (zagadnienie przyczyn celowych w ujęciu

genetycznym), etyki i pedagogiki (teoria osobowych relacji oraz wynikające z niej normy wychowania), pozwalają uznać poglądy tego autora za nowatorskie, nie tylko w historii polskiego neotomizmu, ale w filozofii polskiej w ogóle. Gogacz nie tylko zdystansował w swoich pracach przedstawicieli polskiego tomizmu tradycyjnego, ale również zaproponował alternatywne ujęcie w stosunku do Lubelskiej Szkoły Filozoficznej. Obecnie tomizm konsekwentny M. Gogacza razem z tomizmem egzystencjalnym (E. Gilson, J. Maritain, M. A. Krąpiec) stanowią znaczący głos w filozofii współczesnej.

Osoba i dzieło Karola Wojtyły (1920-2005) są powszechnie znane, ale nie można tego powiedzieć o jego etyce, która uchodzi za hermetyczną i raczej trudną. Wojtyła w filozofii moralnej twórczo łączył filozofię klasyczną z fenomenologią, a nawet personalizmem, co chyba najbardziej było widoczne w jego pracach: *Miłość i odpowiedzialność* i *Osoba i czyn*. Z kolei opublikowane już po wyborze Karola Wojtyły na stolicę apostolską książki *Wykłady lubelskie* czy *Elementarz etyczny* wskazują na wątki klasyczne jego etyki. Polemiki na temat „przynależności” filozoficznej tego wybitnego intelektualisty są zrozumiałe. Wydaje się, że w swojej genialności potrafił wydobyć z tych nurtów to wszystko, co można było z nich ująć najlepszego, aby skarbiec klasycznej antropologii i etyki najpełniej przekazać współczesnemu człowiekowi, który zasadniczo jest daleki od tych zagadnień; człowiekowi, który został okłamany i „skażony” przez XIX – i XX-wieczne ideologie i systemy zniewolenia osób i narodów. Intelektualny geniusz Karola Wojtyły polegał właśnie na filozoficznej syntezie filozofii klasycznej z fenomenologią i personalizmem. Kluczowym zagadnieniem antropologii i etyki Wojtyły jest problematyka integracji człowieka w czynie, jego wolność oparta na prawdzie i dobru, godności i odpowiedzialności. Integracja człowieka polega na osiągnięciu jedności działania osoby, na płaszczyźnie ducha, uczuć, popędów i ciała. Człowiek odkrywa nie tylko, że jest sprawcą swoich czynów, ale również odkrywa „dynamizmy” wyznaczone przez swoją duchowo-cielesną naturę. Tu właśnie odkrywa napięcie pomiędzy swoją władzą samostanowienia (wolą) a potencjalnością ciała, uczuciami i popędami człowieka.

Ostatecznie sferę uczuć i emocji należy podporządkować władzom wyższym – intelektowi i woli. Kontrolę nad wolą sprawuje sumienie, które określa „prawdę w dobru” z pomocą, wspomnianej wyżej normy personalistycznej. Jest ona zasadą, według której osoba nigdy nie może być dla drugiej osoby środkiem do celu, może być i musi być właśnie osobą¹⁹. Norma ta gwarantuje równość pomiędzy osobami. Jest realizowana dzięki miłości, która ją gwarantuje.

Na zakończenie chciałbym wspomnieć o przyjaźni Karola Wojtyły i Mieczysława Gogacza. W czasach gdy ks. Karol Wojtyła dojeżdżał do Lublina z Krakowa, zatrzymywał się w mieszkaniu u państwa Gogaczów i stąd młody pracownik naukowy miał sposobność osobistego kontaktu z przyszłym Ojcem Świętym. Podczas osobistych rozmów poruszano tematy nie tylko z zakresu filozofii, ale również teologii duchowości i ascetyki katolickiej. Mieczysław Gogacz, nawiązując do tych rozważań opublikował książki: *Idę śpiewając do Ciebie* (1977), *Błędy brata Ryszarda* (1975), *On ma wzrastać* (1965, 1973, 1975, 1990), *Ciemna noc miłości* (1985), *Modlitwa i mistyka* (1987) oraz powieść ascetyczną *Jak traci się miłość* (1982). Wydaje się, iż ta intelektualna fascynacja Wojtyły i Gogacza, która łączyła tych wybitnych intelektualistów, miała wzajemny charakter. Kardynał Wojtyła podczas obchodów Millennium (1966) w wolnym czasie czytał *On ma wzrastać* i niejednokrotnie w swoich listach do profesora Gogacza, wyrażał zainteresowanie jego badaniami i publikacjami. Echa tej wzajemnej relacji można odnaleźć w książkach: *Obecność. Karol Wojtyła w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, red. M. Filipiak, A. Szostek, Lublin 1989, *Dziesiątek różańca refleksji. Obecność i nauczanie Ojca Świętego Jana Pawła II* (1984), *Kościół moim domem. Zareagowania na wydarzenia religijne i teologiczne pontyfikatu Jana Pawła II* (1999)²⁰. Z kolei Gogacz w swoich tekstach dyskretnie ujawniał przebieg tych osobistych spotkań. W *Dziesiątek różańca refleksji* „relacjonuje” swoje osobiste spotkania z Ojcem Świętym (s. 192-205), zaś nieformalne spotkania profesorów i studentów na KUL wspomina następująco:

19 K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986, s. 49, 109-112.

20 Strona z publikacjami Mieczysława Gogacza: <http://katedra.uksw.edu.pl/katedra.htm> [4.06.2019].

„Prof. Swieżawski i ks. doc. Wojtyła spędzali w Lublinie dziesięć dni, a czas ten obejmował także niedzielę. Prof. Swieżawski zarządzał w niedzielę spacer na Poczekajkę, do znajdujących się tam domów akademickich KUL. W którąś niedzielę poszedł z nami na Poczekajkę ks. doc. Wojtyła. Studenci urządzili ognisko i prosili swych gości, by wzięli w nim udział. Prof. Swieżawski wygłosił im wtedy pogadankę o filozoficznych teoriach ognia i wody, ks. doc. Wojtyła zaś zaśpiewał znaną żartobliwą piosenkę o trzech krasnalach: «Byli sobie trzech krasnale nie górale. Nie bili się, nie kłócili z sobą wcale. Trzech ich było, trzech z fasonem, dwóch wesołych, jeden smutny, bo miał żonę. A ta żona była jędza, no i basta. Miała ona taki wałek, jak do ciasta, i tym wałkiem, kiedy chciała, swego męża krasnoludka wałkowała. A on był już taki chudy, chudziusieńki jak niteczka. Taki błądy, bladziusieńki, jak karteczka, ale ona wciąż myślała, że jest gruby, więc go wałkiem wałkowała»»²¹.

Z kolei Ojciec Święty, znany z tego, że odpowiadał na przesłaną mu korespondencję, w jednym z listów do Gogacza napisał: „Drogi Panie Mieczysławie! Już dziękowałem za publikacje, które Pan zechciał mi przesłać wraz z pięknymi dedykacjami. Choć trudno mi wszystko przeczytać, pragnę przynajmniej zorientować się w tych oryginalnych tekstach. Naprawdę podziwiam duchową owocność Autora, który dotyka tych dziedzin i łączy je. Prawdziwy «dom filozofii i teologii», w którym Autor «mieszka» i «stara się rozmawiać z Bogiem». Właśnie te Pańskie prace z teologii mistycznej zdążyłem lepiej poznać. Ale może będzie trzeba też zabrać się do powtórki z metafizyki (Elementarz). Raz jeszcze dziękuję i – szczęść Boże. J[an] P[aweł] II»²². *Elementarz metafizyki* (cztery wydania) stanowił jedno z najważniejszych dzieł Gogacza. Dedykacja Jana Pawła II nie tylko jest wyrazem życzliwości do autora *Elementarza*, ale również lekcją pokory oraz duchowej elegancji, zachęcającą nas do studiowania rodzimej myśli filozoficznej.

21 M. Gogacz, *O spotkaniach z Ojcem Świętym. Największe wyróżnienie*, „Niedziela” 46 (2003) 42, z dn. 19 X, s. 12.

22 *List Ojca Św. Jana Pawła II do Mieczysława Gogacza*. Zob. „W poszukiwaniu duchowej elegancji”, dz. cyt., s. 217.

Bibliografia:

- Banaszek A., *Gabryl Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Warszawa 1981, t. 1, s. 496-498.
- Błachnio J. R., *Poglądy filozoficzne Eleonory Ziemięckiej na tle sporów ideowych połowy XIX wieku*, Bydgoszcz 1997.
- Borzym S., *Rzecznicy metafizyki w filozofii profesjonalnej*, w: S. Borzym, H. Floryńska, B. Skarga, A. Walicki, *Zarys dziejów filozofii polskiej 1818-1918*, red. A. Walicki, Warszawa 1983.
- Bronisława Zalewskiego i Kajetana Cieszkowskiego nieznane relacje o powstaniu styczniowym, opr. W. Caban, R. Matura, Kielce 1997.
- Budżyńska-Daca A., „*Horatius Flaccus*” kontra *Horatius Flaccus*. *Ody Sebastiana Petrycego wobec klasycznego wzorca*, „*Pamiętnik Literacki*” 95 (2004) 1, s. 65-76.
- Chełmońska W., *Eleonora Ziemięcka*, w: *Album biograficzny zasłużonych Polaków i Polek XIX w.*, Warszawa 1903.
- Chmielowski P., *Eleonora z Gagatkiewiczów Ziemięcka*, w: *Autorki polskie wieku XIX*, Warszawa 1885.
- Dembowski B., *Spór o metafizykę. Główne poglądy na metafizykę w Polsce na przełomie XIX i XX w.*, Warszawa 1969.
- Eleonora Ziemięcka*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 9, Lublin 2008.
- F. Gabryl, *Polska filozofia religijna w wieku dziewiętnastym*, t. 2, Poznań-Warszawa 1914.
- Gabryl F., *Noetica*, Olomouc 1921.
- Gabryl F., *Polska filozofia katolicka w przełomie XIX wieku*, w: *Polska filozofia narodowa*, red. M. Straszewski, Kraków 1921, s. 460-487.
- Gabryl F., w: *Enciclopedia Filosofica. Centro di Studia Filosofici di Gallarate*, t. 2, Firenze 1967, s. 1556.
- Głombik Cz., *Początki neoscholastyki polskiej*, Katowice 1991.
- Gogacz M., *O spotkaniach z Ojcem Świętym. Największe wyróżnienie*, „*Niedziela*” 46 (2003) 42, z dn. 19 X, s. 12.
- Gogacz M., *Tomizm w polskich środowiskach uniwersyteckich*, w: *Studia z dziejów myśli świętego Tomasza z Akwinu*, Lublin 1978.
- Horodyski W., *Bronisław Trentowski 1808-1869*, Kraków 1913.
- Idealizm niemiecki i filozofia narodowa w polskiej myśli chrześcijańskiej lat 1831-1863*, Bydgoszcz 1994.
- Iwanicki J., *Problematyka filozoficzna w ciągu ostatniego 50-lecia w Polsce*, „*Ateneum Kapańskie*”, t. 58/1959, s. 255-593.
- Kaczmarek W., *Eleonora Ziemięcka. Pierwsza Polka w todzie filozofa*, rozprawa doktorska, Biblioteka Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1980.

- Kępa Z. J., *Stanowisko Franciszka Gabryla wobec ewolucjonizmu. Szkic z historii filozofii przyrody*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 1/2000, s. 129-140.
- Knapik T., *Wiktor Wąsik jako filozof i nauczyciel filozofii*, w: *Jak uprawiać historię filozofii i jak jej nauczać?*, red. M. Woźniczka, M. Rembierz, Częstochowa 2013.
- Krajski S., *Powołanie artysty*, „Nasz Dziennik” z 16.07.2009, nr 165 (3486).
- Krasnodębski M., *Antropologia edukacji – wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej*, Głogów 2018.
- Krasnodębski M., *Franciszek Gabryl (1866-1914)*, w: *Tomizm polski. Słownik filozofów*, t. 1, red. B. Listkowska, A. Andrzejuk, Radzymin 2014, s. 29-60.
- Krasnodębski M., *W poszukiwaniu duchowej elegancji. W Polskim Radio w Chicago z dr. Mikołajem Krasnodębskim rozmawiają Krzysztof Arsenowicz i Paweł Manelski*, Chicago-Warszawa 2011.
- Krasnodębski M., *Dusza i ciało. Zagadnienie zjednoczenia duszy i ciała w wybranych tekstach Tomasza z Akwinu oraz w filozofii tomistycznej*, Warszawa 2004.
- Krasnodębski M., *Franciszka Gabryla antropologia i teoria poznania*, „Forum Philosophicum”, 8/2003, s. 207-236.
- Krasnodębski M., *Prawda i pewność w Noetyce Franciszka Gabryla (1866-1914)*, w: *Philosophia vitam alere. Prace dedykowane Profesorowi R. Darowskiemu*, red. S. Ziemiański, Kraków 2005, s. 261-277.
- Krasnodębski M., *Zagadnienie pożądania w antropologii Franciszka Gabryla (1866-1914)*, „Studia Philosophiae Christianae”, 39 (2003) 2, s. 328-349.
- Krasnodębski, *Człowiek, jego poznanie i pożądanie w antropologii Franciszka Gabryla*, rozprawa doktorska, Biblioteka UKSW, Warszawa 2003, ss. 236.
- Krąpiec M. A., *Rozważania o narodzie*, Lublin 1997.
- Maryniarczyk A., *Rola filozofii w kształceniu humanistycznym w ujęciu Mieczysława A. Krąpca*, w: *Myśl pedagogiczna neoscholastyki i neotomizmu*, red. naukowa tomu M. Krasnodębski, red. naukowa serii A. Murzyn, Warszawa 2014.
- Matsili R., *Człowiek i twórczość Petrycego z Pilzna*, Łódź 2008.
- Michalski K., *Stanowisko księdza Gabryla w ruchu neoscholastycznym*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 13/1917, s. 46-56.
- Posyłam ci swego Anioła. Z prof. M. Gogaczem rozmawiają A. Dylik i P. Sypniewski*, „Pocztą Polska” 15/16 (289/290) 2001, s. 10.
- Przymusiła A., *Gabryl F. (1866-1914)*, w: *Filozofia w Polsce. Słownik Pisarzy*, Warszawa 1971.
- Przymusiła A., *Ks. Franciszek Gabryl (1866-1914)*, „Studia Philosophiae Christianae”, 1 (1966), s. 259-264.
- Rubczyński W., *O filozoficznych poglądach Sebstoiana Petrycego z Pilzna w jego „Przestrobach” i „Przydatkach”*, Kraków 1908.

- Skoczyński J., Woleński J., *Historia filozofii polskiej*, Kraków 2010.
- Słowiński L., *Tradycja i postęp. Studia z dziejów edukacji narodowej pod zaborem rosyjskim*, Poznań 2000.
- Starzyńska-Kościszko E., *Koncepcja człowieka rzeczywistego. Z antropologii filozoficznej Bronisława Ferdynanda Trentowskiego*, Olsztyn 2004.
- Stępień A. B., *Wartość poznawcza współczesnej filozofii tomistycznej*, „Studia Filozoficzne” 206-207 (1983) 1-2, s. 51-84.
- Struve H., *Historia filozofii w Polsce na tle ogólnego rozwoju życia umysłowego*, Warszawa 1900.
- Szeląg Z., *Eleonora Ziemięcka*, w: *Słownik wiedzy o Grójeckiem*, red. Z. Szeląg, Zeszyt 1, Grójec 1993.
- Śródka A., *Uczni Polscy XIX-XX stulecia*, Warszawa 1995.
- Tichner J., *Myślenie według wartości*, Kraków 1993.
- Tupikowski J., *Franciszek Gabryl*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 3, Lublin 2002.
- Urowicz A., *Gabryl Franciszek*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1948-1958, s. 193-194.
- Walicki A., *700 lat myśli polskiej*, w: *Filozofia i myśl społeczna w latach 1831-1864*, t. 5, Warszawa 1971.
- Walicki A., *E. Ziemięcka*, w: *Filozofia w Polsce. Słownik Pisarzy*, Wrocław 1971.
- Wąsik W., *Arystoteles w Polsce*, „Collectanea Theologica” 23 (1952) 3-4, s. 275-317.
- Wąsik W., *Sebastian Petrycy z Pilzna i jego epoka. Ze studiów nad dziejami filozofii w Polsce i recepcją Arystotelesa*, cz. 1-3, Warszawa 1923-1935.
- Wąsik W., *System pedagogiczny Sebastiana Petrycego z Pilzna*, Warszawa 1968.
- Węgier F., *Dyalektyka*, Orchard Lake, Michigan 1925.
- Węgier F., *Kryteriologia*, Orchard Lake, Michigan 1926.
- Wielgus S., *Witelo*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk, t. 9, Lublin 2008.
- Wielgus S., *Z badań nad średniowieczem*, Lublin 1995.
- Witkowska-Urban E., *Filozoficzne konteksty twórczości pedagogicznej Eleonory Ziemięckiej*, w: *Tradycja i współczesność filozofii wychowania. Pedagogika filozoficzna*, t. 2, red. S. Szto-bryn, M. Miksza, Kraków 2007.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
- Wyszyński S., *Program studiów teologicznych dla Ósemki*, Łaski 1943-1944, maszynopis, w: „Instytut Prymasowski Ślubów Narodu”, s. 3, kopia w zbiorach autora.
- Żegleń U., *Gabryl Franciszek*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, red. L. Bienkowski i inni, Lublin 1989, s. 796.

Netografia:

Chudy W., *Mieczysław Albert Krąpiec*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/k/krapiecm.pdf> [stan z 4.06.2019].

Strona Ojca Profesora Mieczysława Alberta Krąpca: <http://www.ptta.pl/krapiec/> [stan z 4.06.2019].

Strona z publikacjami Mieczysława Gogacza: <http://katedra.uksw.edu.pl/katedra.htm> [stan z 4.06.2019].

Wójcik K., *Petrycy Sebastian z Pilzna*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, red. A. Maryniarczyk: <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/petrycy.pdf> [stan z 4.06.2019].

Achievements of Polish philosophy from Vitelo to Karol Wojtyła

Summary

This text is a lecture prepared for high school students as part of the Głogów Science Days. The main purpose of this text is to popularize Polish philosophy focusing on the achievements of the realistic philosophy. Most studies in the field of Polish philosophy present the achievement of the Lviv-Warsaw school of thought and on the „second” phenomenology. Although the merits of these schools deserve recognition, it would be a misunderstanding to limit the rich achievements of Polish philosophers to just these two schools. According to Wiktor Wąsik’s research, medieval philosophy in Poland was firmly rooted in Aristotelianism. Despite the significant influence of various types of idealisms on the Polish culture (Platonism, Neoplatonism, Kantianism, Hegelianism and others). This culture evolved the original realistic philosophy (M. A. Krąpiec, M. Gogacz, K. Wojtyła) which deserves attention and international recognition.

Key words: Polish philosophy, Vitelo, Karol Wojtyła, realism, Thomism